Emberek

búvár zsebkönyvek

Móra

18,50 Ft

A Búvár Zsebkönyvek
eddig megjelent kötetei

Madarak (3. kiadás)
Vadvirágok 1. (3. kiadás)
Gombák (2. kiadás)
Halak (3. kiadás)
Lepkék (2. kiadás)
Dísznövények (2. kiadás)
Csigák, kagylók
Fák, bokrok (2. kiadás)
Legyek, hangyák, méhek,
darazsak (2. kiadás)
Vadak (2. kiadás)
Ásványok
Mohák, zuzmók, harasztok
Bogarak (2. kiadás)
Kövületek
Kutyák (2. kiadás)
Kígyók, békák
Díszmadarak (2. kiadás)
Vadvirágok (2. kiadás)
Kultúrnövények 1. (2. kiadás)
Pókok, skorpiók (2. kiadás)
Háziállatok
Gyümölcsök
Ősállatok
Kultúrnövények 2.
Felhők
Állatkerti emlősök
Állatkerti madarak
Gyógynövények
Tengeri állatok 1.
Tengeri állatok 2.
Emberek

HANKÓ ILDIKÓ

Emberek

BÚVÁR ZSEBKÖNYVEK
MÓRA KÖNYVKIADÓ

LACZA MÁRTA RAJZAIVAL

A BORÍTÓT URAI ERIKA TERVEZTE

Földünkön több mint 4 milliárd ember él. Vannak köztük szőkék, barnák, alacsonyak, magasak, ferde szeműek – ki tudná számba venni azt a változatosságot, amit ez a sokféle ember képvisel? Az ember társadalmi és biológiai lény. Ez a kis kötet a sokarcú emberiséget mint biológiai lényt szeretné közelebb hozni az olvasóhoz, bemutatni az egyes földrészek legjellegzetesebb embertípusait. Nem csak ilyen emberek élnek a Földön, de számtalan változatuk ismertetéséhez több kötetre lenne szükség.

Az egész emberiség *egy faj*ba (Homo sapiens) tartozik. A különböző környezeti hatásokra (éghajlat, táplálkozás stb.) kialakult *öröklődő változások* következtében azonban ez az egységes faj különböző fajtákra, *rasszok*ra tagolódott. A környezethatás igen szembetűnő testi változásokat hozott létre. Például a melegebb éghajlaton élő emberek bőre sötétebb, a hideg és szeles vidékeken élőknél a szem védelmére kialakult a mongolredő. Így jött létre ez az ezerarcú emberiség, amelynek tagjai külsőleg különböznek ugyan egymástól, de mind egy fajhoz tartoznak. Külső jegyek alapján értékrangsort nem lehet és nem is szabad fölállítani köztük. Mind azonos értékűek.

Az emberrel mint biológiai lénnyel a fizikai *antropológia* (embertan) foglalkozik. Ennek egyik ága az emberrendszertan. A rendszerezés egységei: *nagyrassz*, *rassz* és *alrassz*. Ennek ellenére könyvemben a semleges *típus* fogalmat használom, mivel a fent említett kategóriákat – a kis terjedelem miatt – nem tudom következetesen végigvezetni.

A rassz-antropológia tudománytalan alkalmazása vezetett a második világháborút megelőző években a hírhedt fajelmélet kialakulásához, amely az emberek testi megjelenéséből kulturális és történelmi „elhivatottságukra" következtetett.

Alsóbbrendű és felsőbbrendű emberek azonban nincsenek. Minden ember egyenlőnek születik. Ha megismerjük őket, mindegyiket értékesnek fogjuk találni. Könyvem egyik célja éppen az, hogy a biológiai ismeretterjesztésen kívül emberközelbe hozza Földünk lakóit, és ezáltal megtanítson minden ember tiszteletére.

Mi határoz meg egy-egy típust? Részben alaktani, részben élettani jellegek. Csak a fontosabbakat emelem ki: a testalkat, a termet, a fej és az arc hosszúsága és szélessége, az orr, a száj alakja és nagysága, a bőr, a haj és a szem színe stb. A mérhető tulajdonságokat mérjük (pl. a fej hosszúságát milliméterekben), a színeket nemzetközileg elfogadott szabványokhoz hasonlítjuk.

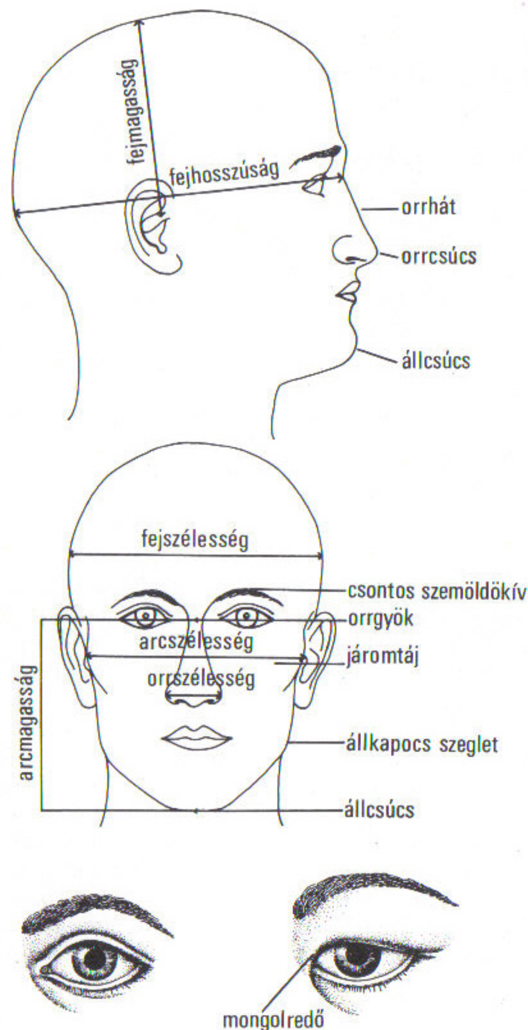
Az olvasó egy-egy típus földrajzi elterjedését néha meglepően szélesnek fogja találni – s ez nem is csoda, mert a közlekedés fejlődése lassan-lassan szinte egybemossa a típusok határait. Azt, hogy egyes típusok mely területről származtak, az ásatások során előkerült csontanyag vizsgálatával deríthetjük ki.

A termet (Schmidt-féle) beosztása:

kategória	férfiak	nők
törpenövés	152,9 cm alatt	141,9 cm alatt
alacsony termet	153,0–162,9 cm	142,0–150,9 cm
kisközepes termet	163,0–166,9 cm	151,0–154,9 cm
közepes termet	167,0–169,9 cm	155,0–157,9 cm
nagyközepes termet	170,0–172,9 cm	158,0–159,9 cm
magas termet	173,0–182,9 cm	160,0–169,9 cm
igen magas termet	183,0–203,9 cm	170,0–188,9 cm
óriás termet	204,0 cm fölött	189,0 cm fölött

A fej fontosabb mérőpontjait és anatómiai tájait az I. tábla szemlélteti.

I. tábla

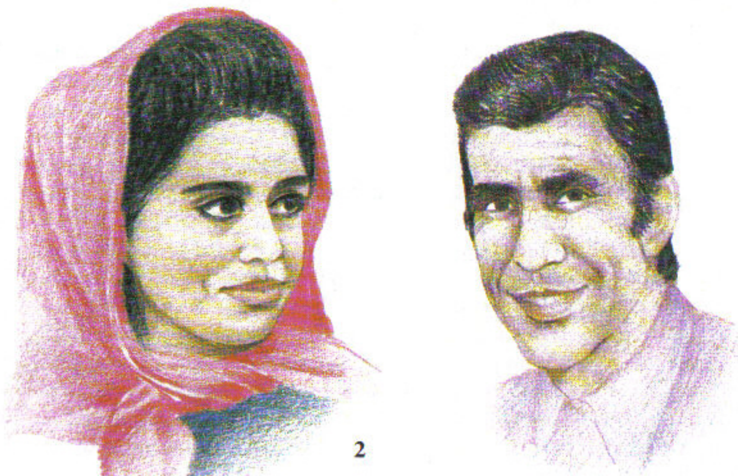
EURÓPAI TÍPUSOK

1. Proto-mediterrán típus. Ősi mediterrán embercsoport maradványa Európában. Legjellemzőbb képviselőit ma a **baszk**ok **(1)** között találjuk meg – kétharmad részük Spanyolországban, egyharmad részük Franciaországban él. Dél-Európában, a Földközi-tenger mentén itt-ott még fellelhetők ezenkívül is proto-mediterrán típusú emberek. Termetük a legmagasabb a mediterránok között, a férfiak átlagmagassága 170 cm körüli. Szikár, izmos testalkatúak. A fejük közepesen hosszú, az arcuk is hosszú, orruk megnyúlt, hajlott, középszéles vagy keskeny, orrhegyük kicsi. Összeszorított homlokuk keskeny. Színkomplexiójuk közepes (színkomplexió: a bőr-, a szem- és a hajszín együttes jellege). Hajuk, szemük barna, bőrük világosbarna. A baszkok tenyerének és talpának bőrlécrendszere minden más európai típustól különbözik. Igen gyakori köztük a 0-ás vércsoporthoz tartozó egyén.

2. Gracil-mediterrán típus. Nevezik „nyugati mediterránnak" vagy „valódi mediterránnak" is. Mai elterjedési területe: Portugália, Spanyolország, Dél-Franciaország, Dél-Itália, Korzika, Szardínia, Szicília. Ritkábban előfordulnak Svájcban, Angliában, Hollandiában, Kisázsiában és Észak-Afrikában is. A férfiak átlagmagassága 160–164 cm, a nőké 150 cm. A fej igen hosszú és magas, a homlok meredek, a nyakszirt kipúposodó. Az arcközép hosszú, az orr középszéles, az orrgyök gyengén nyomott, a járomívek kissé laposak, az arc síkjához simulók. Az egész arc finom, vonásai harmonikusak. Az ajak középszéles, a szem sötét, viszonylag nagy. Lágy tapintású, többnyire hullámos hajuk ugyancsak sötét. Bőrük világosbarna vagy olajbarna. Ez a típus áll legközelebb a reneszánsz ízléshez. A gracil-mediterrán női alak sok művészt ihletett meg, eszményített vonásokkal Murillo legtöbb festményén megtaláljuk.

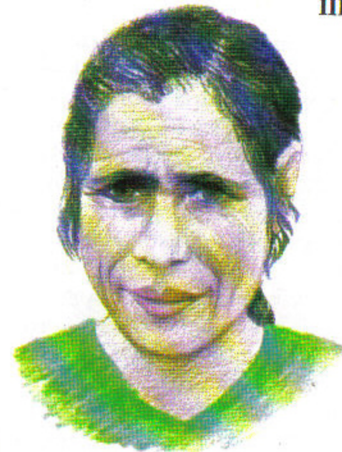
1

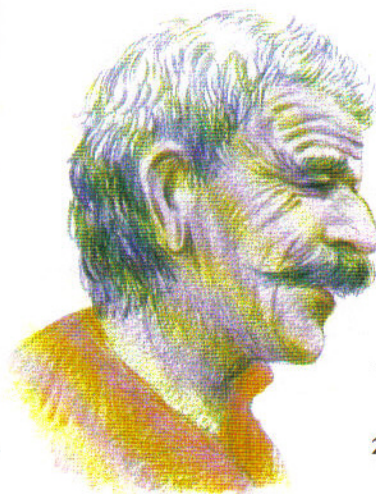
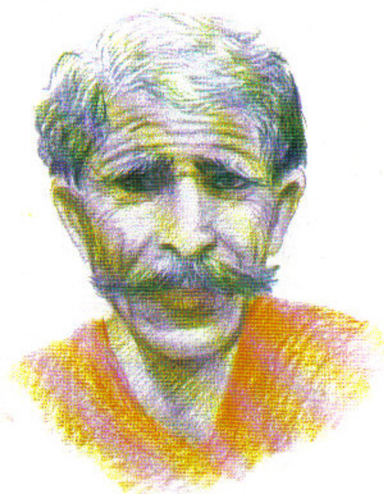
2

1. Atlanto-mediterrán típus. Nyugati mediterránnak vagy litorális típusnak is nevezik. Az imént leírt gracil-mediterrántól elsősorban abban különbözik, hogy egész testalkata robusztusabb. Elterjedési területe a Földközi-tenger vidéke. Spanyolországban és Dél-Franciaországban északabbra terjed, mint a gracil-mediterrán típus. Itália partvidékein, Kréta szigetén és a Baleárokon is megtaláljuk. Ritkábban ugyan, de előfordul Írországban, Skóciában, Irakban, Izraelben és az Arab-félsziget egyes részein, valamint Kelet- és Észak-Afrikában. A férfiak termete 167–171 cm magas. A fej általában hosszú, de lehet középhosszú is. Az arc kissé szögletes, hosszú, az állkapocsszeglet oldalt kiálló. Az orr szélesebb és vaskosabb, mint a gracil-mediterránnál, többnyire egyenes és hosszú. A kissé göndör haj sötét. A szem sötétbarna, de nem ritka – keveredés miatt – a kék szem sem. Gyakran felbukkan a klasszikus római emberábrázolásokon, mivel a rómaiaknál is egyik alapvető típuselem volt. Megemlítjük, hogy elkülönítünk egy keleti mediterrán típust is, az idetartozó népek többsége Ázsiában él.

2. Dinári típus. Illír vagy adriai típusnak is nevezik. Európában viszonylag későn, körülbelül a bronzkor idején jelent meg. Ma legnagyobb számban Jugoszláviában, főleg a Dinári-Alpok vidékén és Crna Gorában, a Keleti-Alpok vidékén, Észak-Itáliában, Dél-Lengyelországban (gorálok), valamint Dél-Magyarországon élnek. Sok helyi változata alakult ki, pl. a *tiroli típus*. A férfiak szép, arányos testalkatúak, a nők kissé markánsnak tűnnek. A férfiak átlagmagassága 173 cm. Fejük igen rövid, nyakszirtük lapos. Orruk erősen kiálló és hosszú, orrhátuk keskeny és többnyire egyenes. Ajkuk közepesen telt. Színkomplexiójuk általában sötét, de igen gyakori a „szőke dinári” típus, amelyet norikuminak neveznek. Bőrük a nap hatására erősen barnul, korán ráncosodik. Testszőrzetük erős – még a nőké is –, hajuk hullámos. Korán öregednek, mégis hosszú életűek, mert szervezetük igen ellenálló. A görögkeleti ikonokon gyakran feltűnik ez az embertípus, akárcsak Meštrovič híres szobrai között.

1

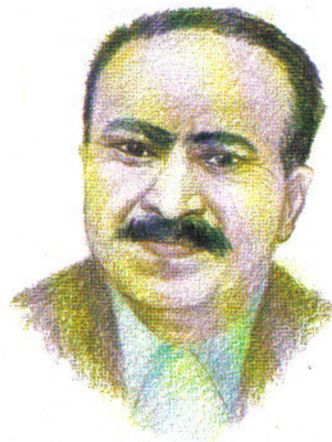
2

1. Armenid típus. Elő-ázsiai típusnak is nevezik. Elterjedési területe meglehetősen nagy: Elő-Ázsia keleti része, a Kaukázus vidéke, Irán, Irak, Szíria, Görögország, Kelet-Európa déli része, a Kárpát-medence, főleg Erdély. Természetesen leggyakoribb a kaukázusi és más helyeken élő örményeknél. Legősibb ábrázolásaik a hettita palotákból és templomokból ismeretesek, ami azt bizonyítja, hogy az időszámításunk előtti második évezredben az armenid a legjellemzőbb típus volt Kisázsiában. Testalkatuk erőteljesebb, zömökebb, mint a dináriaké, idősebb korban esetlenné válik. A férfiak átlagos magassága 160–166 cm. A férfiak is – de különösen a nők – hízásra hajlamosak. Fejük igen rövid, magas, a homlok nagyon vagy közepesen széles. A nyakszirtjük nem annyira lapos, mint a dinári típusé. Az arc közepesen hosszú, kissé széles, lefelé keskenyedő, erősen kiugrik belőle a húsos orr. Az orrgyök és az orrhát középszéles, az orr nagy és hajlott, a vége meggörbült, nemegyszer eléri a felső ajak magasságát. A híres „armenid orr" dicsérete fellelhető a Bibliában is: „Orrod, mint a Libanon tornya, amely Damaszkusz felé néz." *(Énekek éneke.)* A száj nagy, az ajkak – különösen az alsók – teltek. A nagy orr mellett a szem kicsinek tűnik. A fül gyakran elálló. Pigmentgazdagsága a dinári típusnál erősebb. A szem és a haj fekete, a bőr sárgás árnyalatú világosbarna. A haj egyenes lefutású, vagy igen gyengén hullámos. A testszőrzet erősen fejlett, a szakáll és a szemöldök dús. Előfordulási helye szerint több változata alakult ki.

2. Anatóliai típus, más néven: anatóliai-armenid típus. Termetük magasabb, mint a valódi örményeké, és szikárabb testalkatúak. Orruk keskenyebb, nem annyira húsos.

Az armenid típus valószínűleg Kisázsiában alakult ki, és innen terjedt el. Hazánkban is gyakori, előfordulását – ha beleszámítjuk más típussal való keveredését is – 10%-ra becsülhetjük.

1

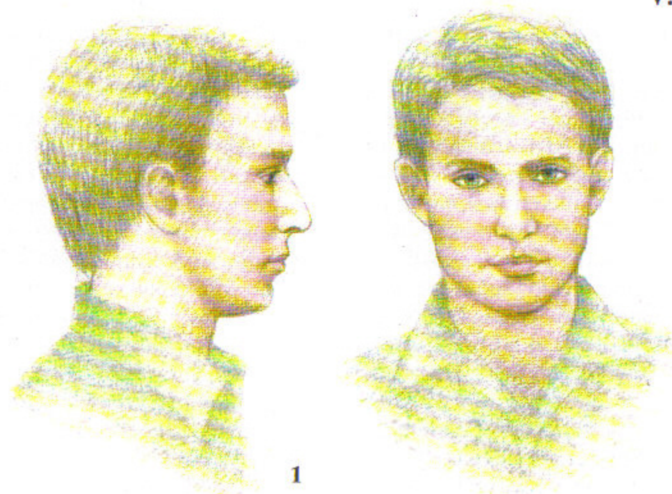

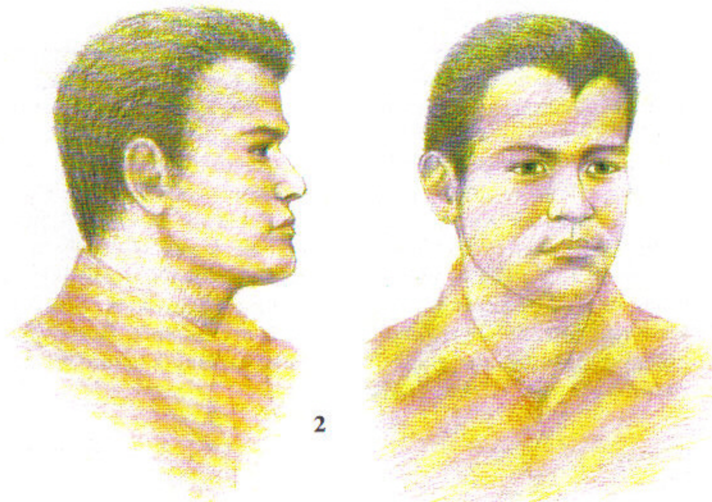
2

1. Fenno-nordikus típus. Nevezik északi vagy egyszerűen nordikus típusnak is. Viszonylag rövid ideje, a vaskor óta ismerjük. Elterjedési területe Európa északi vagy északnyugati része, legtisztábban Északnyugat-Németországban, Skóciában, Svédországban, Dániában, Izlandon, Angliában, Norvégiában és a Balti-tenger vidékén figyelhetjük meg. Számuk dél felé fokozatosan csökken. Hazánkban ritkán fordul elő, akkor is főleg a Dunántúlon. A testalkat vékony, szikár, de nem vézna. A férfiak átlagos magassága 168–174 cm. A csípő keskeny, a váll széles, a végtagok megnyúltak. Fejük igen hosszú, a nyakszirt kipúposodó. A homlok közepesen széles, a halántéki rész gyakran összeszorított. Arcuk keskeny, középső része előredomborodó. A járomívek laposak, a járomcsontok a halántéki síkban fekszenek, ezért az arc még keskenyebbnek tűnik. Ennél keskenyebb arc csak a dinári típusúaknál fordul elő Európában. Az orrgyök magas, az orr egyenes és keskeny, erősen kiáll az arc síkjából. Az egész arc markáns, még a nőké is. A csontos szemöldökív erősen fejlett. A szemnyílás széles, szögletes, a szemek közti távolság közepes. Az ajkak keskenyek. Színkomplexiójuk világos. Hajuk hamuszőke, nőknél gyakran platinaszőke, aranyos árnyalatú, esetleg aranybarna vagy vöröses. A testszőrzet és a szakáll vöröses árnyalatú. Bőrük pirosasfehér, a nap hamar megégeti. Szemük kék vagy halványszürke, néha világosbarna.

2. Dalo-nordikus típus. A fenti típus ősibb változata. Elterjedési területe Közép- és Észak-Európa, legtipikusabb képviselői Dél-Németország területén élnek. Jellemző az alacsonyabb termet, a durvább testfelépítés. Fejük rövidebb, arcuk szögletesebb, az állkapocsszeglet erősebben kiáll. A Németországban élő *bajor*ok jellemző embertípusa, megtaláljuk a korai germán emberábrázolásokon. A leírások alapján a germán eredetmondáknak is ez a típus a hőse.

1

2

1. Cromagnoni típus. A Homo sapiens kialakulása óta Európa egész területén elterjedt, primitív jellegeket viselő ősi típus. Leggyakoribb előfordulási helye a Szudéták vidéke, a Cseh-erdő, Északnyugat-Európa, Belgium, Írország, majd később Svédország. Átterjedt Afrikába, a berbereknél, tuaregeknél, sőt az ősi egyiptomiaknál is felismerhető. Ez a kanári-szigeti guancsók alaptípusa is. A testalkat izmos, erőteljes, a csontozat vaskos. Testmagasságuk 168–172 cm között változik. Fejük közepesen hosszú vagy hosszú, homlokuk meredekebb, mint az északi típusé. A nyakszirt kontyszerűen kiálló. Az arc középszéles, a járomív erőteljes, a csontos szemöldökív erősen fejlett. Az orrgyök keskeny, mély, a közepesen széles orr kiáll az arc síkjából, a vége bunkósan végződik. A száj feltűnően egyenes, hosszú, az ajkak keskenyek. Néha az egész arcon áthúzódó ráncok láthatók. A színkomplexió sokáig vitás kérdés volt. Mai ismereteink szerint világos színezetűek. Bőrük világos, arcuk pirosas. Szemük általában szürke, dús hajuk fakószőke, kemény szálú, hullámos, esetleg göndör. A sötét színkomplexiójú cromagnonidok már keverékformák.

2. Alpi típus. Származtatása sokáig bizonytalan volt. A legtöbb szakember véleménye szerint őseik az Alpok, a Jura, Bretagne és a Vendée-i mocsárvidék között alakultak ki. Ma főleg az Alpok vidékén, Svájcban, Dél-Németországban, Csehszlovákiában, Angliában és Spanyolországban találjuk meg legtisztábban. Sok klasszikus görög szobron is fellelhető az alpi típus – Szókratész is ilyen volt. Testalkatuk zömök, nyakuk rövid, karjuk és lábuk kurta, testük kissé esetlen. Az ivarérés korai, de korán is öregednek. Termetük 160–165 cm magas. Fejük rövid és kerek. A nyakszirt lapos, az arc közepesen széles, a szemnyílások nagyok. Az orrgyök kissé nyomott, az orr rövid, alig áll ki az arc síkjából. Bőrük sárgásbarna, szemük „melírozott", feketésbarna. Hajuk barna, merev, ritkán hullámos. Hízásra hajlamosak.

1

2

1. Lappid típus. Nevezik proto-alpinak is, mivel az alpi típus ősi formájának tekintették. Elsősorban a lappok között terjedt el, Norvégia, Finnország, Svédország északi területein és a Kola-félszigeten, de régebben Kelet-Európa erdőövezetének lakóira is igen jellemző volt. Lakóterületük ma egyre csökken, egyre északabbra húzódnak. A férfiak átlagtermete 156–158 cm, a végtagjaik hosszúak, a lábuk gyakran görbe. Fejük igen rövid. Néhány szerző a mongolid nagyrasszhoz sorolja őket, de reálisabb, ha átmeneti típusnak tartjuk az europidek és a mongolidok között. Bőrszínük sárgásbarna, szemük barna, hajuk sötétbarna. Testszőrzetük gyengén fejlett. Európa ősi lakói közé tartoznak.

2. Kelet-balti típus. Kelet-európai típusnak is nevezik. Valószínűleg a cromagnoni típusból származott, keveredés folytán. Európa egész területén elterjedt, kivéve Angliát. Magyarországon a szláv lakta területeken is gyakori. Vaskos testalkat jellemzi. A férfiak átlagos magassága 163–165 cm. Fejük közepesen hosszú vagy rövid, szögletes. Arcuk széles, nagy, a járomtájék jól fejlett, oldalt kiálló, így az arc kissé lapos. Az orrhát pisze, az orrgyök nyomott. A szem az archoz képest kicsinek tűnik, a szemek közti távolság nagyobb az átlagosnál. Világos színkomplexiójúak. Bőrük világos, de nem vöröses; a nap hatására erősen lebarnulnak. Szemük vízszínű, szürke vagy szürkéskék. Hajuk hamuszőke, gyermekkorban úgynevezett lenhaj. Lefutása merev, vastag szálú. Az ivarérés későn kezdődik, de az öregedés aránylag korán beköszönt. Az arc – főleg idősebb korban – erősen ráncosodik.

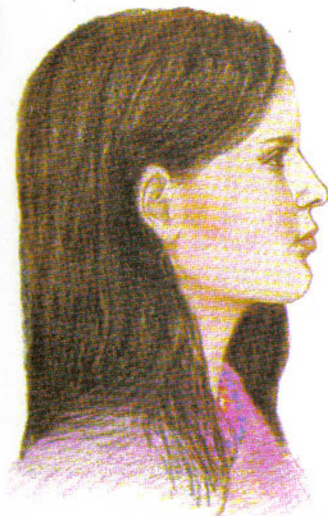

1

2

1. Turáni típus. Dél-szibériai típusnak is nevezik – átmenetet képez a mongolid nagyrassz felé. Szibériától egész Közép-Európáig megtalálható, gyakori előfordulási helye a Szovjetunió délnyugati része, a Fekete-tenger melléke, Bulgária egyes vidékei és a Dobrudzsa. Magyarországon is igen jelentős százalékban található, különösen ott, ahol a törökök nem irtották ki az őslakosságot. A testalkat harmonikus, szép, bár idősebb korban hízásra hajlamos. A férfiak átlagos magassága 163–167 cm. A fej rövid, középmagas, a nyakszirt gyengén kidomborodó. Az arc kissé széles, a járomtáj lapos, emiatt az arc gyengén mongolidnak tűnik, bár az orr aránylag keskeny, és kiemelkedik az arc síkjából. A száj viszonylag kicsi, az ajkak középszélesek. A szemrés kicsi, keskeny, a szemek sötéten csillognak, távolülők. A haj sötétbarna vagy fekete, dús, kissé hullámos. A turáni típus Kárpát-medencében előforduló változatát *alföldi típus*nak nevezik; az Alföldön, főleg a Kiskunságban 30–35%-ra becsülhető az előfordulása. A Kárpát-medencétől nyugatra ritkán tűnik föl, ezért a nyugatiak ezt a típust tartják magyarnak.

2. Uráli típus. Nevezik urál–altaji, ugor vagy europo–szibirid típusnak is. Két nagyrassznak, az europidnak és a mongolidnak hosszas együttéléséből alakult ki az Urál és a Szaján hegység között, de lehetséges, hogy a fenti két nagyrassz differenciálatlan jellegeit magán viselő, ősi típus. Ma leggyakrabban a *manysi*knál és a *chanti*knál fordul elő az Ob folyó alsó folyásánál. A honfoglaló magyarság egyik alkotóeleme volt. A testalkat zömök, a férfiak átlagos magassága 160 cm – bár Magyarországon ismert magasabb termetű változata is. A fej középhosszú, alacsony, az arc középmagas, széles. Orruk rövid, széles, az orrcsúcs pisze. Járomtájuk kiemelkedő. Bőrszínük fehéressárga, szemük kékesszürke, de lehet barna is. Hajuk világos- vagy gesztenyebarna, néha sötét. Későn őszülő típus. (A 3. kép osztják férfit ábrázol.)

1

2

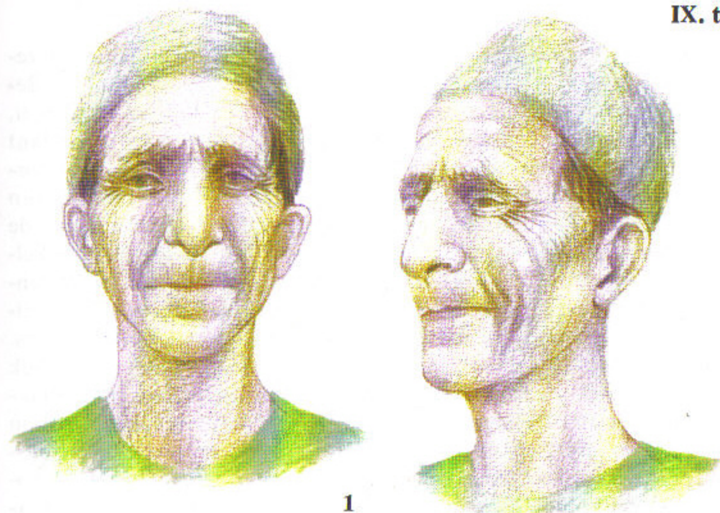

3

ÁZSIAI TÍPUSOK

1. Iráni típus. Jelentősége ugyanaz az Iráni-felföld népei között, mint a proto-mediterrán típusnak a mediterránok között. Fő előfordulási területe Irántól egészen a Pamírig és az Altajig terjed. Jellegzetes típusukat felismerhetjük az afgánok, kurdok és az északnyugat-indiaiak között. A honfoglaló magyaroknak is jelentős részét alkották. Testalkatuk vékony, gracilis. A férfiak átlagos testmagassága 166–170 cm. Fejük igen hosszú, nyakszirtjük nem domborodik ki olyan erősen, mint egyes mediterrán típusoknál. Arcuk hosszú, ovális, legjellemzőbb vonásuk a középvékony, hosszú és mindig hajlott orr. Bőrszínük világosbarna, a haj- és szemszínük középbarna vagy fekete. Testszőrzetük erősen fejlett. Az iráni típusnak ismert egy világos színkomplexiójú változata is, ami a kurdok között, valamint Iránban gyakori. Ősi szkita emberábrázolásokon is feltűnik ez a típus.

2. Orientalid típus. Képviselői az Arab-félszigeten, Irakban, Iránban, Szíriában, Észak-Afrikában, Indiában és Dél-Kaukázusban élnek. Ők a jellegzetes *sémik*. E típusnak sok keverékformája alakult ki. A férfiak testalkata szikár, meglehetősen gracilis, nőknél a szikárság inkább a sivatagban élőknél szembetűnő. A férfiak termete 163–170 cm magas. A fej és az arc hosszú, az utóbbi ovális. Az orr nagy és hosszú, a déli területeken az orrhát keskeny, északon szélesebb, általában egyenes, vagy kissé hajlott, az orrvég lefelé görbülő. A szemrés belső széle lekerekített, a külső hegyesen végződik. Bőrük világosbarna, de néha sötét is lehet. Szemük, és dús, hullámos hajuk sötét. Ezt a típust legtisztábban Dél-Jemen lakói és a sivatagban vándorló beduinok képviselik. Az Arab-félsziget délkeleti és keleti országaiban e típusnak testesebb és hízásra hajlamosabb változata alakult ki (Arab Emírségek, Omán, Kuvait).

1

2

1. Indid típus. India és Pakisztán europid jellegű lakóinak összefoglaló neve. Elterjedési területük Közép-Afganisztántól és Beludzsisztántól India középső részéig tart. Indián kívül Nepálban, Indonéziában és Indokínában is elég gyakori típus. A testalkat többnyire kecses, gracilis, bár a nőknél a teltebb formák is előfordulnak. Ősi indiai ábrázolásokon, templomok szobrain gyakran felismerhető ez a típus. A termet a férfiaknál 161–166 cm magas, de egyes területeken a 175 cm-t is eléri. Fejük hosszú, arcuk mérsékelten hosszú, ovális, összhatásában igen harmonikus. Keskeny homlokuk meredek, előreugró. Az orr keskeny vagy középszéles, kiálló, az orrszárnyak szélesedők. Az orrhát legtöbbször egyenes. Ajkaik duzzadtabbak, mint az európai mediterránoké. Szemük nagy, sötét, a felső szemhéj S alakúan görbült, hosszú szempillákkal. Bőrszínük világos- vagy középbarna, aranyos tónusú. Külön megemlítjük Dél-India pásztornépét, a *todák*at, mely kevert csoport, világosabb színekkel, magas, szikár termettel. Ősi indiai csoportot alkotnak a *dravidák*, jellegzetes vonásaik elsősorban az alacsonyabb kasztokhoz tartozóknál mutathatók ki. Átlagos testmagasságuk 148–165 cm, fejük mérsékelten hosszú, de lehet rövid is. Arcuk hosszú, orruk egyenes vagy hajlott, ajkuk vastag, duzzadt. A bőr, a szem és a haj sötétbarna. A haj gyengén hullámos. Korai ábrázolásaikat ott találjuk az ősi Indus-völgyi kultúrák (Mohenjodaro, Harappa) szobrain. Az indidekhez tartoznak a *cigány*ok is, akik a XIV. századtól kezdve egész Európát elárasztották. Indid jellegük ma is nyilvánvaló.

2. Vedda típus. Főleg az alacsonyabb indiai kasztoknál gyakori, elsősorban Dél-Indiában fordul elő. Alacsonyabb termetűek, fejük hosszú, arcuk alacsony és széles, orruk ugyancsak széles. Szemük mélyen ülő. Testszőrzetük gyengén fejlett, hajuk hullámos vagy göndör. Egy részük Ceylon szigetén, Szrí Lankában él, másik csoportjuk a Dek-kán-fennsík őserdőiben, valamint a Maláj-félszigeten és Celebesz szigetén.

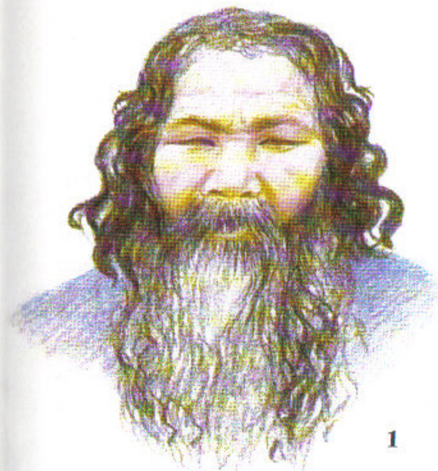

1

2

1. Ajnu típus. Valaha nagy területet népesítettek be, ma már csak Hokkaido és Szahalin szigetén és a Kuril-szigetek déli részén, valamint a Ryukyu-szigeteken élnek, körülbelül kétmillióan. Nevüket tévesen ajnónak írták le, ami japánul sértő módon „kutyafajzat"-ot jelent. Helyes nevük tehát: ajnu. Zömök, izmos testalkatúak. A férfiak átlagos termete 158 cm körüli. Fejük mérsékelten hosszú, arcuk alacsony, a homlokuk előreugró. Széles orruk eléggé kiáll, többnyire egyenes, de lehet pisze is. Bőrszínük tompa fehér, kissé rózsaszínes árnyalattal. Szemük középbarna, esetleg világosabb. Hajuk sötét, hullámos. Legszembetűnőbb erősen fejlett testszőrzetük – mellük és combjuk is erősen szőrös. Ez különbözteti meg őket leginkább mongolid jellegű környezetüktől. Ma az a nézet látszik valószínűnek, hogy az ajnuk Ázsia ősi ausztralid lakossága, csak a környezethez való alkalmazkodás miatt alakultak ki náluk bizonyos mongolid jellegek.

2. Negrito típus. Elterjedési területük a Maláj-félsziget, az Andamán- és a Fülöp-szigetek. Ők Ázsia „pigmeus"-ai. A pigmeus szó gyűjtőfogalom, az igen alacsony termetű, negrid típusú embereket foglalja magában. A negritókhoz tartoznak az **aéták (3),** a **szemangok (2)** és az andamánok. Testalkatuk karcsú, de erőteljes. A férfiak átlagos termete 146,8 cm, a nőké 138,5 cm. Fejük igen rövid, arcuk középszéles. Mérsékelten széles orruk egyenes, kissé fölfelé álló. Szemük, fülük, szájuk nagy, de az ajkaik nem duzzadtak. Bőr- és szemszínük sötét, hajuk fekete, gyapjas. Az afrikai pigmeusoktól főleg az arányos testalkat és a ránc nélküli bőr különbözteti meg őket. A szomszédos népekkel erősen keveredtek, így sok változatuk alakult ki.

Az eddig leírt ázsiai típusoknál europid, negrid és ausztralid jellegek szerepeltek. A következő csoportoknál a mongolid vonások a meghatározók.

1

2

3

1. Tibeti típus. A földrajzilag szétszórtan élő tibetieket sajátos testalkatuk, jellegzetes kultúrájuk és nyelvük köti össze. Testalkatuk Tibeten belül is változó. A délkeleti és keleti részeken erősebbek a mongolid jellegek, a vezető rétegben sok a kínai (szinid) elem. A nyugati és déli részeken az indiai hatás az uralkodó. A legutolsó nagyobb embertani expedíciót a dánok vezették, melynek során több ezer embert vizsgáltak meg. A vizsgálat eredménye szerint az átlagos férfitermet 165–168 cm, törzsük a végtagjaikhoz képest hosszú. Fejük közepesen hosszú, arcuk széles, állkapcsuk erősen fejlett. A szemük kicsi, általában egyenes állású, gyakori a mongolredő (lásd: I. tábla). Az orruk középszéles, kiálló. Bőrük világos színű, sárgás, szemük és hajuk sötét, az utóbbi merev, egyenes szálú. Kelet felé a mongolid jellegek erősödnek, ami a sötétebb hajban, a gyérebb testszőrzetben és a gyakoribb mongolredőben nyilvánul meg. Tibet területén számos kevert népcsoport él.

2. A „klasszikus" mongol típus. Maga az elnevezés tulajdonképpen nem egészen helyes, mert a mongolid nagyrassz olyan nagy formagazdagsággal rendelkezik, hogy minden csoportjára érvényes jellemzést ilyen rövid terjedelemben nem lehet adni. Legtipikusabb képviselőik a halha-mongolok; elterjedési területük főleg Külső- és Belső-Mongólia. A férfiak átlagos magassága 164 cm, a nőké 151 cm. Zömök testalkatúak, lábuk a rendszeres lovaglás miatt görbült. Fejük rövid, arcuk igen széles. Az orrhát többnyire homorú, mindig kicsi, lapos, az arc síkjából alig emelkedik ki. A járomcsontok erősen kiállók, emiatt az egész arc lapos. A szemnyílás keskeny és ferde állású, a szem kicsiny és távolálló. A mongolredő általános. A bőrszín sárgás, világos bronzszínű. A szem sötét, a haj fekete vagy feketésbarna, merev, durva szálú. Az ivarérés elég későn, körülbelül a 16. életév táján következik be.

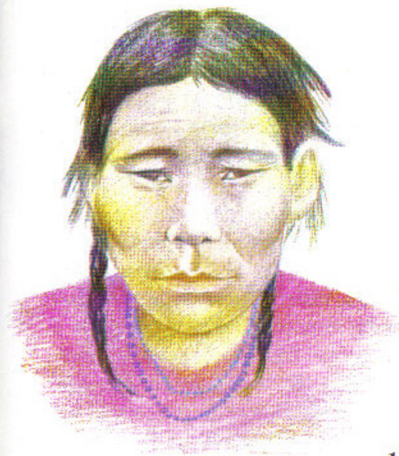

1

2

1. Tungid típus. Fő elterjedési területük a Góbi-sivatag északi határa mentén húzódik. E típushoz igen közel állnak az Irkutszk környékén élő *burját*ok, a Kuku-Nor és a Volga folyó között élő *kalmük*ök, az Altaj hegységben élő *telenget*ek, valamint a Kelet-Turkesztánban élő *dungán*ok, *ölöt*ök stb. Izmos testük elég esetlen, végtagjaik rövidek. A férfiak magassága 163–164 cm, de néha alacsonyabb is lehet. Nagy fejük igen rövid, széles, durva kiképzésű. Arcuk is széles, lapos, egymástól távol álló szemük kiáll belőle. Az orrgyök széles, az orrhát alacsony, az orrcsúcs kissé lefelé hajló. A szemrés keskeny, mongolredő mindig van. Az ajkak kissé duzzadtak, az állcsúcs gyengén fejlett. Bőrük sárgás tónusú, szemük és hajuk sötét. A testszőrzet igen gyér, a hajuk merev, egyenes lefutású.

2. Bajkáli típus. Egységes szállásterületüket csak a közép-szibériai hegyvidék töri meg. Ázsia egész északi peremén elterjedtek. Már igen régen keveredtek más népekkel, így származtatásuk nagyon nehéz. Kevert típusok ugyan, mégis ide sorolhatók az **evenki**k **(2)**, a **lamut**ok **(3)**, a karagaszok, a jukagirok stb. Testalkatuk esetlen, törzsük hosszú, a válluk széles. Szervezetük igen ellenálló, az éhezést és a hideget jól bírják. A férfiak termete 158–162 cm. A fejük középhosszú, alacsony. Arcuk széles, markáns. A járomívek szélesek, így az arc laposnak tűnik. Az orr középszéles, jobban kiáll, mint a többi mongolidnál. Az ajkak középszélesek. A bőrszín tompafehér, sárgás. Szemszínük világosabb barna, mint a tungidoké, néha szürke, esetleg kék. Barna hajuk hullámos is lehet, szakálluk néha vörös. Tágabb értelemben ide tartoznak az aleutok is, akik megfelelően alkalmazkodtak környezetükhöz – ebből adódnak kisebb testi eltéréseik is. Az ásatások tanúsága szerint a legkorábbi avarokkal sok, a bajkáli típushoz tartozó ember került a Kárpát-medencébe.

1

2

3

1. Szinid típus. A szorosabb értelemben vett szinid típushoz az észak-kínai „lösz-embereket” soroljuk, akik ma Délkelet-Ázsia erdeiben élnek. Elterjedtek nyugat felé is, nyomukat megtaláljuk Kelet-Tibetben, Laoszban, Kambodzsában, Vietnamban, sőt a Maláj-félszigeten át Indonéziában is. Fontos szerepük volt Korea és Japán lakosságának kialakításában. A kifejezett mongolid vonások a szinid típusnál tompított formában jelennek meg. A törzs karcsúbb, a végtagok aránylag hosszúak. A férfiak átlagmagassága 167–169 cm, de Honan tartományban eléri a 174 cm-t is. Fejük hosszú, de rövid is lehet. Arcuk mérsékelten keskeny, járomtájuk csak gyengén kiálló. A mongolredő sem olyan erőteljes, mint a tungidoknál. Szemük távolülő. Az orrgyök lapos, az orr középszéles, az arc síkjából gyengén kiemelkedő. Az ajkak középvastagok vagy keskenyek. Bőrszínük világos barnássárga vagy fehéresbarna. Szemük sötét, a hajuk egyenes és fekete, ritka szálú. Régi kínai elefántcsont faragványokon gyakran szerepel ez a típus.

2. Japán típus. Kialakulásában több népcsoport játszott szerepet. A fontosabbak: az ajnuk, a tunguzok, az észak-mongolok, a kínaiak, az indokínai, indonéz valamint mandzsu elemek. Szembetűnően három változata különíthető el. A gracilis, finom típusba tartozók testalkata vékony. Fejük középhosszú vagy hosszú, orruk egyenes, esetleg kissé hajlott. Arcuk hosszú, szemük mongolid jellegű. Az átmeneti típusnál a termet közepes, a fej középhosszú, az orr egyenes és rövid, a mongolredő már nem mindig jelentkezik. A robusztus típusúaknál a test erőteljes, a termet alacsony. A fej középszéles vagy széles, az arc is széles, alacsony és lapos. Az orr kissé pisze, nyomott. A sötét szem mongolid jellegű. A bőrszín mindhárom típusnál a világossárgától a sötétsárgáig változik. A haj egyenes, néha hullámos (északon), sötét színű.

1

2

1. Proto-indokínai típus. Hátsó-India őslakóinak tekinthetjük őket. Területenként bizonyos mértékben különböznek egymástól, így három csoportra oszthatók. Az első csoport Észak-Vietnamban, Laoszban, Kambodzsában él. Testük erőteljes, de nem esetlen. Termetük 155–161 cm magas. Fejük mérsékelten hosszú vagy hosszú, arcuk középszéles vagy széles. A mongolredő többnyire hiányzik. Az orr mérsékelten széles, kissé kiálló, pisze. Bőrük, szemük világosbarna, hajuk fekete, hullámos, de lehet egyenes is. A második csoporthoz kevesebben tartoznak. Átlagtermetük 158 cm, fejük rövid, arcuk rövidebb és szélesebb, mint a keleti részeken élőké. Orruk kisebb, középszéles. Bőrszínük sárgásbarna, szemük és göndör hajuk sötét. Ritka az egyenes lefutású haj. A harmadik csoporthoz tartozó emberek **(1/a)** az indiai Asszamban és Burmában élnek, kisebb törzsekre tagolódva. A férfiak termete 159–161 cm magas, a fejük általában hosszú, az arcuk alacsony és széles. A járomtáj itt a legjellegzetesebb. Orruk széles, rövid, alig áll ki az arc síkjából. Bőrszínük középbarna, szemük, hajuk sötét.

Külön meg kell említenünk a **vietnami**akat vagy a vieteket **(1)**, akik a dél-kínai és a proto-indokínai típus között állnak. E két csoport ősi keveredése révén sajátos típus alakult ki. Bőrük világosabb, fejük kerekebb. Tulajdonképpen „mongolizált" indokínaiak.

2. Maláj típus. A Maláj-félsziget természetes híd volt Délkelet-Ázsia és Indonézia között. A malájok Jáva és Szumátra felől érkeztek erre a területre. Az indiai, az arab, a kínai és az europid keveredés mindenütt kimutatható. A férfiak átlagmagassága 163 cm. Fejük rövid, arcuk Hátsó-India többi népeihez viszonyítva hosszú. A mongolredő ritkább. Orruk középszéles, bőrük világos olajszínű, szemük néha egészen világos is lehet. Sötét hajuk hullámos.

1

2

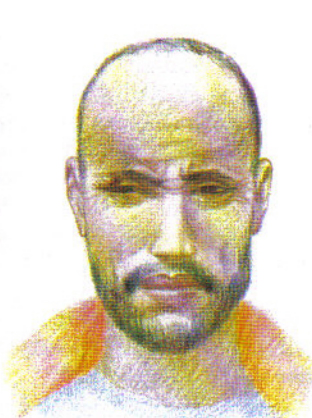
1/a

AFRIKAI TÍPUSOK

Testi jellegzetességeik a forró égövhöz alkalmazkodtak. A tulajdonképpeni néger lakosság csak a Szaharától délre él, Afrika északi részét az europid nagyrasszhoz tartozó, sötét színkomplexiójú emberek lakják. A negridekre a sötét bőrpigmentáció, a széles orr, az előreálló arc, a széles ajkak és a spirális, gyapjas haj jellemző. Emellett számos helyi változat alakult ki.

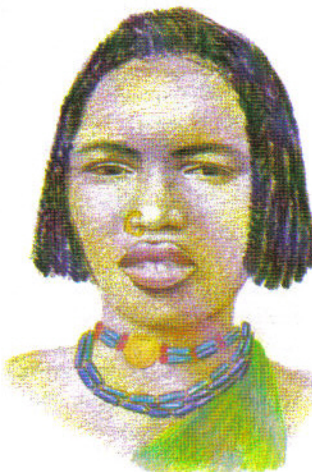
1. Berberek. A tuaregekkel és az etiópokkal együtt Afrika mediterrán típusú lakói. A berberek a Szaharától északra, a sivatag és a Földközi-tenger közötti területen élnek. Valószínűleg az ókori numidák leszármazottai. Földművelők és pásztorkodók. Törzsük aránylag rövid a végtagjaikhoz képest. Termetük magassága igen változó, 165–173 cm. Fejük hosszú és keskeny, ovális arcuk is hosszú. A csontos szemöldökív jól fejlett. Az orrgyök széles és mély, orruk nagy és hajlott, ritkán egyenes – általában sok rajtuk az orientalid vonás. Bőrük sötétebb, mint a dél-európai mediterránoké, de világosabb, mint a negrideké. Szemük sötét és nagy, a szemek közti távolság kicsi. Hajuk sötét, és gyakran hullámos.

2. Tuaregek. Észak-Afrika legősibb lakói, a berberek egyik csoportjához tartoznak. A Szaharában, Nyugat-Szudánban és Algéria déli részein élnek. Fő foglalkozásuk a nomád pásztorkodás, így lakóhelyüket gyakran változtatják. Mivel a sivatagban élnek, a szélhordta homok ellen arcukat állandóan kendőkkel védik. Végtagjaik törzsükhöz viszonyítva igen hosszúak. Fejük is hosszú és magas. Arcuk keskeny, ovális, az állcsúcs erőteljes. Az orrgyök keskeny, az orrhát hosszú és hajlott. Az ajkak általában keskenyek, néha szélesek. Mélyen ülő, kicsi szemük fekete vagy sötétbarna. Hajuk hullámos, és igen sötét. Az elszigeteltség miatt sok helyi változatuk alakult ki.

1

2

1. Etióp típus. A keleti hamiták (hamiták: Észak- és Északkelet-Afrika europid vonásokat viselő népei) legtipikusabb képviselői. Elterjedési területük Szudán, Etiópia, Egyiptom, Kenya, a Vörös-tenger és az Indiai-óceán közti vidék – tulajdonképpen az egész észak-afrikai száraz zóna. Testalkatuk erőteljes, a lábuk hosszú, medencéjük keskeny. Termetük 168–173 cm magas, szikár testalkatúak. Fejük hosszú és magas, arcuk keskeny, ovális. Orruk középszéles, esetleg keskeny, magas, kiálló. Az állcsúcs kicsi, de kifejezett. Ajkaik elég szélesek. Szemük nagy, szemhéjuk vízszintesen áll. Bőrszínük sötét, vörösesbarna, az europidekénél sötétebb, de a negridekénél világosabb. Fekete hajuk göndör vagy hullámos. Testszőrzetük közepesen fejlett, szakálluk gyér. Ismertebb törzseik a *danakil*ok, a *maszáj*ok, *szomáli*k, *gallá*k stb.

2. Nilotid típus. Elterjedési területe a Felső-Nílus és a Fehér-Nílus felső folyásának környéke, valamint Khartoumtól 300 km-re az Albert-, a Kyoga- és a Viktória-tóig terjedő vidék. Karcsú testű, hosszú lábú és hosszú alkarú emberek. Igen magas termetűek, átlagosan 180 cm körüli magassággal, de elérik a 2 métert is! Feltűnően szép testalkatúak. Fejük hosszú és keskeny, arcuk hosszú és kissé előreálló. Az orrszárnyak szélesek, de keskenyebbek, mint általában a negrideké. Ajkaik középszélesek. Bőrük igen sötét, kékes árnyalatú. Fekete hajuk gyapjas, rövid. Szemük sötét. Ismertebb törzseik: a *dinká*k, a *nuer*ek, a *nubá*k, a *silluk*ok stb.

3. Paleo-negrid típus. Elterjedési területük Zaire, Kongó és Közép-Afrika őserdei, Gabon. Igen nagy területi változatosságot mutatnak. Pedomorf (gyermekded) jellegűek. Rövid végtagjaik mellett a testalkatuk zömök. Termetük közepes. Fejük középhosszú vagy rövid és széles. Arcuk előreálló, széles orruk tölcsér alakú. Bőrük közepesen sötét, hajuk fekete és gyapjas.

2

1

3

1. Szudáni típus. A negridek klasszikus képviselői. Szudán hatalmas, nyitott szavannáin – általában a Szenegál–Csád-tó vonalától a guineai partvidékig terjedő vidéken –, Kamerun és Nigéria területén élnek. Erőteljes, karcsú testalkatú típus, keskeny medencével. Termetük magas vagy nagyközepes. Fejük hosszú, keskeny, általában magas, de néha alacsony. Arcuk hosszú, ovális, előreálló. Orruk széles, ajkuk duzzadt. Bőrük igen sötét, fekete hajuk gyapjas. Testszőrzetük ritka. A negrid jellegek igen kifejezettek. Ismertebb törzseik a magas termetű (182 cm) *szara néger*ek, a *szenegáli*ak, a *jorubá*k, a *hauszá*k, a *szonga*ik stb.

2. Bantu típus. Számos átmenetet alkotnak a nilotid és a paleonegrid típus között. Erősen keveredtek a hamitákkal is (lásd: 17. tábla). Emellett sok helyi változatuk alakult ki. Lakóhelyük a délafrikai száraz erdők és Kelet-Afrika vidékei. Elterjedésük északi határa Kamerun és Zaire. Termetük középmagas, erőteljes. Fejük hosszú, de nem annyira, mint a negridek többségéé, emellett keskeny és magas. Arcuk alacsony, lágy vonású, gyengén előreálló. Orruk széles, és inkább egyenes. Ajkuk mérsékelten duzzadt. Bőrszínük a világosbarnától az egészen sötétig változik. Fekete hajuk gyapjas, testszőrzetük gyér. Három fő változatuk ismeretes. A nyugati bantuk Nyugat-Rhodesiától egészen Kamerunig elterjedtek. Fejük középhosszú, homlokuk magas, előredomborodó. Arcuk középszéles, alig előreálló. Körülbelül 150 népcsoport tartozik közéjük. A déli bantuk a Zambézi-folyótól délre, Rhodesiában, Mozambikban és a Dél-afrikai Köztársaságban élnek. Átlagos magasságuk 168 cm. Fejük és arcuk hosszú, utóbbi kissé előreáll. Orruk alacsony és széles, szemük nagy. Bőrszínük a sárgásbarnától a sötétbarnáig változik. Ismertebb törzseik a *kafir*ok, a *zulu*k, az *ovambó*k stb. A keleti bantuk Rhodesiában, Észak-Mozambikban, a Nyassza- és a Tanganyika-tótól északra, valamint a tavak mentén élnek. Ismertebb törzseik a *nyam*ok és a *bagandá*k.

1

2

1. Bambutid típus. Az afrikai pigmeusokhoz tartoznak. A negritókkal (Ázsia pigmeusaival) ellentétben ők Afrika törpetermetű lakói, a negrillók. A kontinens legősibb bennszülötteinek tartják őket. Elterjedési területük az afrikai őserdők, főleg az Ituri folyó mentének vidéke. A típus legjellegzetesebb képviselői Kamerun és a Kongó vidékén élnek. Testalkatuk gyermekded, infantilis. Végtagjaik rövidek, nyakuk vékony, fejük nagy, a válluk viszonylag széles. Átlagmagasságuk 140 cm körül van, de például az **ituri csoport**nál **(1)** csak 125 cm. Fejük általában középhosszú de vannak köztük hosszú fejűek is. Gyermekded, lágy vonású arcuk rövid és széles. Járomtájuk eléggé oldalt álló, arcuk gyengén előreáll. Homlokuk meredek, erős homlokdudorokkal. Az orrgyök széles, az orr az arc síkjából kiálló, gyakran egyenes. Szájuk nagy, ajkuk keskeny, a felső ajak hátrahajlik. Az állcsúcs gyengén fejlett. Korán ráncosodó bőrük sötét, de nem feketés. Hajuk fekete, gyapjas. Testszőrzetük fejlett. Ismertebb törzseik a *batvá*k, a *bingá*k az *aká*k.

A legősibb jellegeket a *mbuti*k **(1/a)** képviselik, vércsoportjellegeik és kultúrájuk alapján. A közelükben élő népek az „erdők anyjá"-nak nevezik őket. A környező falvak lakóival kereskednek, de nem keverednek velük. Az idegen hatás elől elzárkóznak, ennek ellenére igen barátságosak. 7–30 család él együtt egy közösségben, a családok egyben gazdasági egységeket is képviselnek, bár kialakult szervezeti rendszerük nincs.

Vadászó és gyűjtögető életmódot folytatnak, fúvócsővel és nyilakkal ejtik el zsákmányukat. A mindenkori környezetváltozáshoz igen hamar alkalmazkodtak, ez konzerválta őket a mának is. Számuk ma kb. 150–200 000 főre becsülhető, de ebből csak mintegy 40 000-en nem keveredtek a szomszédságukban élő bantukkal.

1

1/a

1. Khoisanid típus. Rendszertani helyük igen vitatott. Tulajdonképpen csak lakóhelyük miatt soroljuk a negridekhez – termetük a pigmeusokhoz utalná őket. Ugyanakkor a pigmeusok negrid jellegűek, a khoisanidok viszont nem mindig. Így elégedjünk meg azzal, hogy Afrika délnyugati, száraz részének különös lakói. Főként a Kalahári-sivatag környékén élnek. Testalkatuk infantilis, törzsük viszonylag hosszú, végtagjaik rövidek. Termetük átlagmagassága mind a férfiaknál, mind a nőknél 157 cm körül van. A nőkre jellemző a steatopygia (azaz a fartáji zsírpárna erősen fejlett). Gyakran előfordul, hogy az anyák gyermekeiket erősen kiálló farukra ültetve hordozzák. A fejük középhosszú vagy rövid, alacsony. Arcuk alacsony és széles, a járomtáj jól fejlett. Az állcsúcs fejletlen, inkább hátrahajló. Homlokuk meredek, az egész arc szögletes, függőleges állású, csak a fogmeder ugrik előre. Szemhéjuk vékony, egyenes, esetleg ferde állású, gyakori a mongolredő. Az ajkak előreállók. Orruk széles és lapos, az orrgyökük nyomott, a fülkagylójuk kicsi. Bőrszínük fakósárga vagy világosbarna. Fekete hajuk spirális-gyapjas. Testszőrzetük fejletlen. Két alapvetően különböző csoportjuk van: a **busmanok (1/a)** és a **hottentották (1/b).** A busmanok valamikor a jelenleginél sokkal nagyobb területen éltek. A Kalahári-sivatagban már az őskőkorból is van tudomásunk róluk. Fejük hosszú és ovális, arcuk alacsony és lapított, csak a fogmedri rész áll előre. Ismertebb törzseik a *heikum*ok, a *korokák* és a *naron*ok.

A hottentották valamivel magasabbak, mint a busmanok, termetük elérheti a 159 cm-t. Mongolid vonásaik is gyengébbek. A hottentotta kihalófélben levő nép. Életmódjuk különbözik a busmanokétól, mivel ők a halászat és a gyűjtögetés mellett állatokat is tartanak. A fokföldi hottentottákat teljesen kiirtották.

1/a

1/b

AMERIKAI TÍPUSOK

Amerika Északkelet-Ázsia felől, Alaszkán át a Bering-szoroson keresztül népesült be, időszámításunk előtt kb. 28 500-ban. Ázsiát és Amerikát ebben az időben még természetes szárazföldi híd kötötte össze, így semmi akadálya nem volt az ázsiai népek kirajzásának. Az áttelepülés több hullámban történt. A legutolsó hullám az eszkimókat sodorta először Grönlandra, majd Észak-Amerika sarki övezetébe. Ahogy északról dél felé haladunk, Amerika őslakoi, az indiánok, egyre kevesebb mongolid vonást viselnek magukon. Ennek az alkalmazkodási idő hosszúsága a magyarázata. Minél régebben hagyták ugyanis el őshazájukat, Ázsiát, annál több idejük volt a helyi környezethez alkalmazkodni, és ezáltal testi jellegeik is megváltoztak.

1. Eszkimó típus. Elterjedési területe Grönland és Észak-Amerika sarki övezete. Emellett kirajzási helyükön, vagyis Északkelet-Ázsiában is megtaláljuk őket. Eszerint három csoportjuk különült el: a **grönlandi eszkimók (2)**, az **észak-amerikai eszkimók (1)** és az ázsiai eszkimók. Testalkatuk zömök, erőteljes. Termetük közepes vagy kisközepes. Fejük hosszú, koponyaboltozatuk a mongolidokénál magasabb. Lapos arcuk nagy, a járomívek magasan fekvők. Egyenes orruk középszéles. A járomtáj erősen fejlett, az állkapocsszeglet oldalt kiálló, és igen erőteljes az állandó nyershúsevés következtében. Gyakori a mongolredő, bár öröklődése nem domináns, mint a valódi mongolidoknál. Bőrük sárgás, szemük sötét, hajuk szintén sötét és sima, bár előfordulnak szőkés árnyalatok is. Egész testalkatuk a sarki környezethez, élettanilag pedig az állandó húsevéshez alkalmazkodott. Az eszkimók kb. 120 000-en élnek, számuk ma már nem csökken.

1

2

1. Pacifid típus. Más néven: csendes-óceáni indiánok. Lakóhelyük Észak-Amerika nyugati partvidékei, a Cordillerák déli része, az Alaszkai-hegység és a hozzá tartozó szigetek, valamint a parti erdők. Europid benyomást keltő típus. Erőteljes testalkatúak. Termetük 161–179 cm magas (férfiaknál). Fejük nagy és rövid, homlokuk magas. Arcuk – különösen annak alsó része – széles, szögletes. A járomtáj mérsékelten kiálló. Az orrhát széles, egyenes, ritkán hajlott. Szemük kicsi, a mongolredő többnyire hiányzik. A csontos szemöldökív erősen fejlett. Bőrük világos, hajuk sötét és egyenes szálú. Ismertebb törzseik az *apacs*ok, az *athapaszk*ok, a **navajó**k, **(1)**, csimakumok stb. Az Amerikai Egyesült Államok legnagyobb indián törzse a navajo, számuk kb. 140 000-re tehető. Eredeti foglalkozásuk a vadászat és a gyűjtögetés volt, ma pásztorkodnak. Kanadából érkeztek mai hazájukba. Lovakat először a XVIII. században, a spanyoloktól kaptak. Több indián függetlenségi harc elindítói voltak, 1864-ben ezrével pusztították el őket.

2. Szilvid típus. Az izgalmas indián regények főszereplői ehhez a típushoz állnak a legközelebb. Elterjedési területük valamikor a kanadai erdővidék és Alaszka volt, majd a prériövezetre is kirajzottak az Amerikai Egyesült Államok területén. Testalkatuk erőteljes, termetük magas. Fejük nagy és mérsékelten hosszú, arcuk nagy, lapos. A szemrés kicsi, enyhén ferde állású, emiatt mongolid benyomást keltő. A mongolredő is elég gyakori. Nagy orruk magas, hajlott – europid jellegű. A két nem között nem számottevő a különbség. Bőrük rózsaszínes, sárgás („rézszínű"), hajuk sötét, egyenes és durva szálú. Ismertebb törzseik a *mohikán*ok, a *delavár*ok, az *irokéz*ek, a *dakoták* stb. A dakota – függetlenségi törekvései miatt – a legtöbbet szenvedett indián törzs, valaha hatalmas területen éltek a Mississippi és a Sziklás-hegység között.

1

2

1. Margid típus. Olyan indián csoportokat sorolnak e típushoz, amelyek a kontinens peremére, „margójára" szorultak, innen ered a „margid" – nem egészen szerencsés – elnevezés. Elterjedési területük az Amerikai Egyesült Államok délnyugati részei, Florida, New England, a mexikói Sonora tartomány (1). Sok törzsük már kiveszett. Csontozatuk erőteljes, lábuk a törzshöz viszonyítva hosszú, termetük alacsony. Kicsi fejük szintén hosszú, alacsony. Arcuk kissé előreáll, homlokuk hajlott, a csontos szemöldökív jól fejlett. Orruk széles, kissé hajlott. Az állcsúcs gyengén fejlett. Bőrük sötétbarna, rózsaszínes árnyalat nélkül. A mongolid jellegek alig látszanak. Hajuk sötét, egyenes, esetleg gyengén hullámos. Ismertebb törzseik a *jumá*k, *otomang*ok, *sosono*k, *maidu*k.

2. Centralid típus. A közép-amerikai indiánok nagy részének gyűjtőneve. Szálláshelyük az Amerikai Egyesült Államok déli részei, a Yucatán-félsziget, Mexikó és Közép-Amerika északi részei, a Mississippi medencéje. Testalkatuk gracilis, megjelenésükben sok az europid jelleg. A férfiak átlagmagassága 150–160 cm. Fejük rövid vagy középhosszú és alacsony. Homlokuk meredek, orruk széles vagy középszéles, egyenes vagy hajlott. Arcuk alacsony, a járomtáj gyengén kiálló. A mongolredő ritka. Bőrük közepes tónusú, változó színű. Hajuk világosabb, mint a többi indiáné, meglepően sok albínó él köztük. Ismertebb törzseik a *hopi*k, *mashoki*k, *nahuá*k, *majá*k, *azték*ok stb. Érdekes és elterjedt szokásuk volt a fej mesterséges alakítása csecsemőkorban. Szépségideáljuknak megfelelően szorosan átkötözték újszülötteik fejét, s így hosszúkás formára kényszerítették a növekvő csontot. Az aztékok és a maják valaha Közép-Amerika mesés gazdagságú népei voltak, az aztékok kincséről sok legenda terjedt el. Igen fejlett volt építészetük; a világ turistái ma is csodájára járnak. Az azték a ma kb. 1 millió lelket számláló indián csoport egyik törzse.

1

2

1. Andid típus. Nevüket fő elterjedési területük után kapták, az Andok magas hegyláncai között élnek. Szervezetük alkalmazkodott a ritkább levegőhöz, ezért mellkasuk jellegzetesen „hordó alakú". Törzsükhöz képest végtagjaik rövidek. Termetük kicsi vagy kisközepes, zömök. Fejük rövid és magas, arcuk középhosszú, markáns vonásokkal. Orruk középszéles, gyakran hajlott, erősen kiáll az arc síkjából. Járomtájuk erősen fejlett. Igen gyakori az „inkacsont" előfordulása (inkacsont: a koponya lambdavarratának két ágát összekötő, varrattal ellátott, különálló csontja). Mongolid jellegeik gyengék. Bőrszínük sötétebb, mint a környezetükben élő többi indiáné. Ismertebb törzseik a Chilében élő **araukánok (1),** a Bolíviában élő *aimará*k és a Peruban élő *kecsuá*k. Az aimarák csecsemőik fejét körkörös kötésekkel hosszúkásra nyújtják.

2. Brazilid típus. Lakóterületük az Amazonas őserdei, Brazília és Guayana magasföldjei. Az Antillák szigetvilágában is elterjedtek; utóbbiak a karaibok. Testalkatuk erős, különösen a törzsük, karjuk hosszú, de lábuk aránylag gyenge. Sok europid jellegük mellett több infantilis vonást is mutatnak. Fejük és arcuk középhosszú, az utóbbi arányosan ovális. Járomtájuk mérsékelten fejlett, orruk középszéles. A szemhéjredő keskeny, a mongolredő ritka. Bőrük világossárga, gyakran világosbarna. Területenként nagy változatosságot mutatnak. Nagyobb törzseik az *aruá*k, a *tupiguarani*k, a *taulipang*ok, a harcos *zsivaró*k és a *tupinikin*ek. A zsivarókhoz a legutóbbi időkig alig tudtak az expedíciók eljutni, egyes csoportjaik ma is teljes elzártságban élnek. Veszélyes fegyverük a mérgezett töltetű fúvócső. Nem tömörülnek falvakba, külön családonként élnek. A családok védőfallal veszik körül lakóhelyüket. Még a közelmúltban is fejvadászok voltak. Híres a zsugorított fejtrófeájuk, amely rituális szokásaik középpontjában állt. Ünnepségeik alkalmával kábítószereket használnak. Arcukat piros színűre festik.

1

2

1. Lagid típus. Nevüket Lagoa Santáról, arról a helyről kapták, ahonnan számos ilyen típusú koponya került elő. Elterjedési területük az Amazonas-folyó melléke, valamint Kelet-Brazília magasföldjei. Valaha a mainál nagyobb területen éltek, őket tekintjük Patagónia ősi népeinek. A férfiak átlagos termete 160 cm. Fejük hosszú, arcuk magas, sok ősi vonást mutat. A csontos szemöldökív jól fejlett. Orruk széles, járomtájuk kiálló. A szemhéjredő kicsi, a szemek mélyen ülők. Már ebben felismerhető a „pápua" jelleg. Bőrük sárgás- vagy világosbarna. Hajuk fekete, egyenes vagy nagy hullámú. A testszőrzet jól fejlett. Fontosabb törzseik a *gesze*k, a *botokud*ok, **karazsák (1/a).** A karazsák Brazília őserdeiben élnek, ősi kultúrájukat változatlan formájában fenntartják. Az Araguaia folyón jellegzetes kenuikkal halásznak. Az esős évszakban falvakba tömörülnek, egyébként kisebb csoportokban vándorolnak. Csak kisebb állatokra és madarakra vadásznak. Híresek erős dohányzásukról. Az első fehér emberrel 300 évvel ezelőtt találkoztak.

2. Pampid típus. A Chaco száraz sztyeppjeinek, a pampáknak lakói. Testalkatuk erős, markáns jellegekkel. Fejük rövid vagy középhosszú, de egyes törzseknél hosszú is lehet. Nagy és lapos arcuk magas, masszív. A járomtáj széles, az egész fej nagy és durva benyomást kelt. Orruk középmagas, orrhátuk többnyire egyenes, hosszú. Szemük ferdén áll. Bőrük mérsékelten olajbarna. Ismertebb törzseik a *csorot*ok, *tehuelcsé*k, *szelknám*ok. Kevésbé tiszta típust képviselnek a Chaco és a Mato Grosso indiánjai. Igen közel állnak a pampidokhoz a **fuegide**k **(2/a)** vagy tűzföldi indiánok. Termetük 155–161 cm magas, fejük és arcuk mérsékelten hosszú, orruk keskeny vagy középszéles. Csontos szemöldökívük erős, szinte tarajszerű. Ismertebb törzseik: az *ona* és a *jamana*.

1

1/a

2/a

2

AUSZTRÁLIA ÉS ÓCEÁNIA JELLEGZETES TÍPUSAI

1. Ausztralid típus. Ausztrália legősibb lakói. Lakóhelyük a kontinens középső és északi része, főként a Murray folyó mente. Törzsükhöz képest nekik vannak a leghosszabb végtagjaik a ma élő emberek között. Átlagmagasságuk 167 cm, általában szikárak, de erőteljesek. Gerincoszlopuk erősen hajlott. Az újszülöttek világos színűek, hátuk szőrös, ez 12–14 éves korukra eltűnik. Fejük hosszú, nagy és alacsony. Arcuk igen széles, csontos szemöldökívük erősen fejlett, fogmedrük gyengén előreáll. Szemnyílásuk alacsony, orruk széles, orrhátuk egyenes, de néha hajlott. Állkapcsuk erőteljes, fogaik nagyok, nem ritka a négy őrlőfog sem. Szájuk feltűnően nagy. Bőrük sötét, szemük sötétbarna, hajuk fekete, hullámos. Testszőrzetük erősen fejlett.

2. Tasmán típus. Tasmánia őslakói voltak. Először Cook kapitány említette őket 1777-ben. 1803-ban még kb. 4000-en éltek, de a gyarmatosítás áldozatául estek. Az utolsó tasmán nő **(2/a)** 1877-ben halt meg, így ma már nincsen élő képviselőjük. Típusukat tekintve az ausztralidok és a negridek között álltak. Termetük általában alacsony volt, 155 cm körüli magassággal. Fejük hosszú vagy mérsékelten hosszú volt, a fejtetőn gyenge tarajjal. Arcuk széles és alacsony, a csontos szemöldökív erősen fejlett volt. Orruk széles, rövid, fölálló, szájuk nagy és duzzadt volt, gyenge fogmedri előreállással. Nagy metszőfogaik voltak, erőteljes állkapoccsal. Bőrük sötét, hajuk gyapjas és fekete volt, testszőrzetük erősen fejlett. Ausztrália mai őslakóinál típusuk ma is kielemezhető, különösen Queensland államban. (A 2. rajz ma élő tasmanid lányt mutat be.)

1

2

2/a

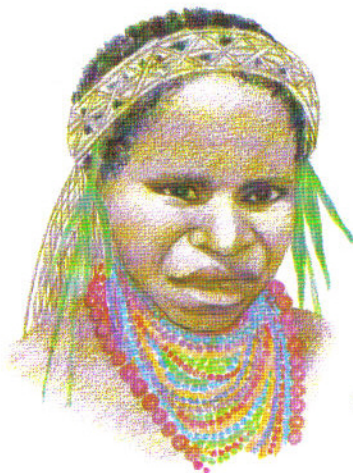
1. Paleo-melanéz típus. Negrid és ausztralid elemeket egyaránt magukon viselnek, rendszertani helyüket ezért nehéz meghatározni. Talán a pápuák ősi jellegeit őrizték meg. Elterjedési területük Melanézia szigetvilága, különösen Új-Kaledónia és az Új-Hebridák. Szigetenként nagy változatosságot mutatnak. Testalkatuk általában izmos, erős. A férfiak átlagos testmagassága 167 cm körül van. Fejük hosszú, és abszolút méreteiben nagy. Alacsony arcuk többnyire széles, durva vonásokkal. Orruk széles és húsos, orrhátuk felálló. Szájuk nagy és széles, ajkuk nem duzzadt. Az állcsúcs kicsi és hátrahajló, a szemük mélyen ülő. A csontos szemöldökív jól fejlett. A járomtáj oldalt kiálló, gyenge fogmedri előreállás is megfigyelhető. Bőrük sötétbarna, hajuk sötét, spirális, de nem olyan rövid, mint a negrideké. Testszőrzetük erősen fejlett.

2. Új-melanéz típus. Pápua típusnak is nevezik, de mivel az utóbbi elsősorban nyelvészeti elnevezés, helyesebb a fenti névvel illetni őket. Elterjedési területük főleg Új-Guinea, ahol gyakran a paleomelanéz típussal együtt fordulnak elő. Gyakoriak az Új-Britannia-szigeten is. Testalkatuk erős, de meglehetősen karcsú. Fejük mérsékelten hosszú, arcuk hosszúkás, finomabb vonású. Orruk magasan indul, gyakran hajlott, széles vagy középszéles. Ajkuk mérsékelten széles, de nem duzzadt. Bőrszínük sötét, rózsaszínes árnyalattal. Hajuk sötét, spirálisan gyapjas, de lehet hullámos is. Még szőke pápua is előfordul! A két nem külseje között nincs nagy eltérés. A pápua név annyit jelent, mint „gyapjas hajú". Igazi pápuák Új-Guinea délkeleti részén élnek. A száraz évszakban felégetik az erdőket, hogy termékeny földhöz jussanak. A férfiak és a nők egymástól külön élnek; a nők a gyermekekkel, a férfiak közös férfiházakban. Az európaiak megjelenése előtt kannibálok voltak. A sziget belsejében élők rettegésben tartották a parti lakókat, akik kenuikon menekültek el előlük. Igen harciasak. Az anyák gyermekeiket hálókban állandóan a hátukon hordják, s igen korán munkára fogják őket.

1

2

1. Polinéz típus. Rendszerezésük igen nehéz, valószínűleg veddo-ausztralidok és ősi mongolidok (paleo-mongolidok) keveredésével jöttek létre. Elterjedési területük Hawaii, a Szamoa-szigetek, Tonga szigete, Új-Zéland, a Társaság-szigetek és a Húsvét-szigetek. Testalkatuk erőteljes, de arányos, közel áll az európai ízléshez. Hajlamosak az elhízásra. A férfiak átlagos magassága 170–173 cm körüli. Fejük középhosszú vagy rövid, a tahitiak rövid fejűek. Arcuk középmagas, markánsnak tűnő, gyakran széles, de lehet hosszú is. Homlokuk széles, az állkapocs erőteljes, ez kissé szögletessé teszi arcukat. Orruk középszéles és középmagas. Nagy szemük sötétbarna, a mongolredő csak gyermekkorban gyakori. A szemhéjredő elég fejlett. Ajkuk középszéles. Bőrük világos, sárgásbarna, gyakran füstös rózsaszín. A hajuk közepesen vastag szálú, hullámos, ritkán gyapjas, fekete. Testszőrzetük gyengén fejlett. A Hawaii- és a Társaság-szigeteken igen rövid fejű változatuk él. Minél jobban közeledünk Új-Zéland felé, egyre hosszabb fejű típusokat találunk, és az ősi mongolid jellegek kerülnek előtérbe. Az Új-Zélandon élő *maori*k feltűnően erőteljes testalkatúak. Hagyományaik szerint a XIV. században érkeztek Polinéziából Új-Zélandra, és az ott talált őslakókkal keveredtek. A sertést és a burgonyát 1769-ben Cook kapitány vitte először a szigetre, azóta fő élelmezési cikkeik lettek. Óceániában a maorik vették át elsőként európai kultúrát. Ma kb. 236 000-en élnek.

2. Mikronéz típus. Még kevertebbek, mint az előző típus. A negridek, a mongolidok és a polinézek keverékei. Lakóterületük a Melanéziától keletre fekvő csendes-óceáni szigeteken van (Karolina- és Marshall-szigetek stb.). Testalkatuk finomabb, mint a többi óceániai típusé. Átlagtermetük 156–171 cm. Fejük hosszú vagy középhosszú, arcuk általában hosszúkás. Bőrük sárgás- vagy világosbarna, sötét hajuk hullámos.

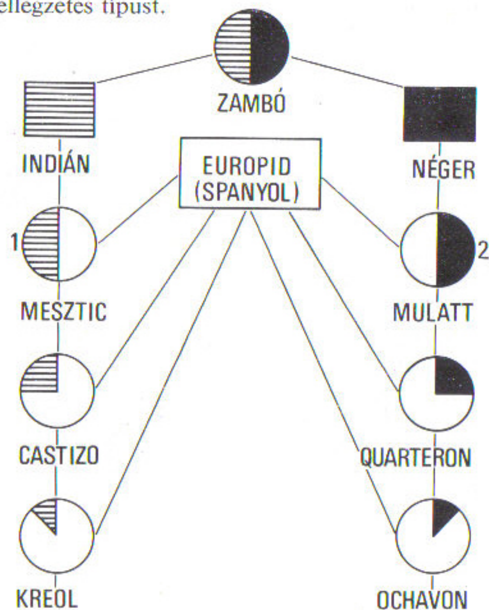

1

2

Végignéztük – hacsak röviden is – az öt világrész fontosabb embertípusait. De nem szabad azt hinnünk, hogy az egyes népek a most megismert tiszta típusokból állnak. Ilyen, genetikailag teljesen azonos egyedekből álló nép nem létezik! Egy-egy rassz, mint ahogy a bevezetőből kiderült, a helyi népesség földrajzilag körülhatárolt egysége. Ez az elhatárolódás is – egy-két elzárt vidéket kivéve – ma már teljesen megszűnt. A közlekedés fejlődésével szinte semmi sem szab határt az embercsoportok keveredésének. Mindig keletkeznek és mindig asszimilálódnak különböző típusok. Az ember testi felépítésének változása azonban mégsem annyira gyors, hogy minden rendszerezést fölöslegessé tenne. De szem előtt kell tartanunk, hogy a rendszertani kategóriák nem örök érvényűek!

Az alábbi ábra és táblánk rajzai az indián–néger (**1.**), az europid–indián (**2.**) és az europid–néger (**3.**) keverékéből mutatnak be néhány jellegzetes típust.

1

2

3

NÉVMUTATÓ

(A római számok a színes táblákat, az arab számok a képeket ismertető szövegoldalakat jelölik)

HU ISSN 0324-3168

ISBN 963 11 1843 6

Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest
Felelős kiadó: Szilvásy György igazgató
79.0208 – Kossuth Nyomda, Budapest, 1980
Felelős vezető: Monori István vezérigazgató
Felelős szerkesztő: Karádi Ilona · Szakmailag ellenőrizte: dr. Kiszely István
A kéziratot gondozta: Grabner Mária · Műszaki vezető: Haás Pál
Képszerkesztő: Árva Ilona · Műszaki szerkesztő: Végh Judit
138 000 példány, terjedelem: 2,8 (A/5) ív. IF 3615